תנ״ך · אחרונים · אמרי יושר

פלגי מים על איכה

רבי יעקב לורברבוים מליסא

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

פלגי מים על איכה

רבי יעקב לורברבוים מליסא

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/פלגי-מים-על-איכה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 6
פרק א 7
פסוק א 7
פסוק ב 7
פסוק ג 8
פסוק ד 8
פסוק ה 8
פסוק ו 9
פסוק ז 9
פסוק ח 10
פסוק ט 10
פסוק י 10
פסוק יא 11
פסוק יב 11
פסוק יג 11
פסוק יד 12
פסוק טו 12
פסוק טז 12
פסוק יז 13
פסוק יח 13
פסוק יט 13
פסוק כ 14
פסוק כא 14
פסוק כב 14
פרק ב 14
פסוק א 14
פסוק ב 15
פסוק ג 15
פסוק ד 15
פסוק ה 16
פסוק ו 16
פסוק ז 16
פסוק ח 16
פסוק ט 16
פסוק י 17
פסוק יא 17
פסוק יג 17
פסוק יד 17
פסוק טו 17
פסוק טז 18
פסוק יח 18
פסוק כ 18
פסוק כב 18
פרק ג 18
פסוק א 18
פסוק ב 19
פסוק ג 19
פסוק ד 19
פסוק ה 19
פסוק ו 19
פסוק ז 20
פסוק ח 20
פסוק ט 20
פסוק י 20
פסוק יא 20
פסוק יב 20
פסוק יג 20
פסוק יד 21
פסוק טו 21
פסוק טז 21
פסוק יז 21
פסוק יח 21

פסוק יט 21
פסוק כ 21
פסוק כא 21
פסוק כב 22
פסוק כג 22
פסוק כד 22
פסוק כה 22
פסוק כו 22
פסוק כז 22
פסוק כח 22
פסוק ל 22
פסוק לא 22
פסוק לב 23
פסוק לג 23
פסוק לד 23
פסוק לו 23
פסוק לז 23
פסוק לח 24
פסוק לט 24
פסוק מ 24
פסוק מב 25
פסוק מג 25
פסוק מה 25
פסוק מו 25
פסוק מז 25
פסוק מח 25
פסוק נא 25
פסוק נב 25
פסוק נג 25
פסוק נד 26
פסוק נה 26
פסוק נו 26
פסוק נז 26
פסוק נח 26
פסוק נט 26
פסוק ס 26
פסוק סא 26
פסוק סב 26
פסוק סג 27
פסוק סד 27
פסוק סה 27
פסוק סו 27
פרק ד 27
פסוק א 27
פסוק ג 27
פסוק ד 27
פסוק ה 28
פסוק ו 28
פסוק ז 28
פסוק ח 28
פסוק ט 28
פסוק י 28
פסוק יא 29
פסוק יב 29
פסוק יד 29
פסוק טו 29
פסוק טז 29
פסוק יז 29
פסוק יח 30
פסוק יט 30
פסוק כא 30
פסוק כב 30
פרק ה 31
פסוק א 31

פסוק ב 31
פסוק ג 31
פסוק ד 31
פסוק ו 31
פסוק ז 31
פסוק יב 32
פסוק יד 32
פסוק יז 32
פסוק יט 32
פסוק כ 32
פסוק כא 32
פסוק כב 32

הקדמה

ידוו הדווים וילפתו החוטאים בהעלותם על לבם גודל עוונותם. וצרות צרורות בשמלותם. כי אל קנא ה' לא ישא לחטאתם. כי אם בשובם מרעתם אז ירפא משובתם. ואף כי אותן אשר נשאם ה' ונתן להם עושר וכבוד במחנותם. מהראוי שיהיה על פניהם יראתם. ולהיות עינם ולבם על תורת ה' ומצותיו מבלי לשנותם. כי חטא הקל נחשב גדול ורב לעומתם. וגם שבר קטן לאשר שלא הורגלו בצרה לזאת יוחשב גדול במערכותם. ומכ"ש בנפלם מאיגרא רמא לבירא עמיקתא ישברו כל עצמותם. ועל כוונה זו אמרו במדרש שלשה נתנבאו בלשון איכה משה ישעיה ירמיה משה אמר איכה אשא לבדי ישעיה אמר איכה היתה לזונה ירמיה אמר איכה ישבה בדד משל למטרונה אחד ראה אותה בשלוותה ואחד בפחזותה וכו'. והכוונה למען לא יתפלא לב האדם בראותו הצרות צרורות שעברו על ראשינו מה שלא עלו על כל אומה ולשון עד שקונן ירמיה עליהם בלשון איכה (והוא מורכב משתי תיבות מלשון אי כה כלומר היכן היתה כזאת) ולזה אמ' מחמת שהי' נשיאותם גדול ביתר שאת על כל האומות על כן החטא הקל חשוב מאוד בערכם כאמרו יתברך (עמוס ג':ב') רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם (וידעתי שהוא מלשון חשיבות כמו שפי' רש"י על הקרא ואדעך בשם וכן פי' התרגום וריביתך בשם) וזהו כוונת הכתוב רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה ע"כ אפקוד פי' מחמת שהחשבתי אתכם על כל האומות ע"כ אפקוד עליכם. וזהו ג"כ כוונת המדרש כי כשהחשיבות של ישראל היה ביתר שאת מכל האומות ולכך אמר עליהם משה שראה אותן בשלוותן בלשון איכה ואחר כך כשחטאו ומלבד אשר בערכם אף חטא הקל יחשב גדול הרבו לעשות פשעים גדולים יותר על כל האומות עד שהתנבא ישעיה עליהם כשראה פחזותה איכה היתה לזונה. ולכך היה עונשם גדול לאין תכלית עד שהתנבא ירמיה עליהם כשראה ניוולם איכה ישבה בדד. והנה עיקר המגילה הזאת לא לבד הסיפור מצרות שאירע לנו כי זה אינו מן המדה אפי' אצל האדם בינו לבינו להזכיר לעצמו היגונות שאירע לו כי מה תועלת יש בסיפורם ומכ"ש שיבא אדם לחבירו ויזכיר לו הצרות שאירע לו מימים ימימה. אמנם אם יספר לו סיבת הצרות שאירע לו למען ישמור עצמו מהסיבות המביאות לידי הצרות הוא ראוי ונכון. לכן ראיתי לפרש המגילה הזאת שבכל מקום שמזכיר הצרה מזכיר גם כן החטא שהיא הסיבה שהביאה הצרה הזאת למען נשוב אל ה' בכל לבבינו ולזאת התנבא גם כן במגילה הזאת כי כאשר נשוב אל ה' ישוב ירחמינו ועתיד לנחמינו ולבנות כמו רמים מקדשינו ומאשפות הארץ

ישוב יעלנו. וישפיע רוח קדשו עלינו עד שמלאכי השרת ידרשונו. איה מקום כבודו ולא יוסיף עוד לדאבה אותנו. אכ"יר:

וזאת לדעת כל מקום שנרשם ציון כזה)מורה שהוא מפי' האלשי"ך

פרק א

פסוק א

איכה ישבה בדד. בכאן הזכיר הצרה קודם ואח"כ הזכיר הטובה שהי' לה מקודם וכן בהיתה כאלמנה ולבסוף היפך הסדר ואמר שרתי במדינות היתה למס הזכיר המעלה קודם ואח"כ הצרה. והטעם לזה כיון שבא להפליג צרתם בלשון איכה שלא נמצא כן לשום אדם ויש שני מיני הפלגות האחד שההפלגה הוא בעצמות הדבר כגון שמפליגין אחד בעושר שהוא מופלג בעושר אשר לא נמצא עשיר כמותו או שמפליגין אחד בעוני שלא נמצא עני כזה שאין לו לא לחם ולא כסות אף לכסות בשרו. והשני הפלגה בערך אל הקודם כגון שמלך גדול ונורא הורד ממלכותו ואין לו רק כאחד משאר העם שבעצמותו הצרה אינה בהפלגה רק ההפלגה הוא בערך אל הקודם ולזה אילו אמר בהיפך העיר רבתי עם איכה ישבה בדד הייתי אומר כי הפלגת הצרה לא היה בעצמותה מופלג רק בערך אל הקודם ולכך אמר איכה ישבה בדד שהבדידה מצד עצמותה היתה בהפלגה שלא נמצא מעולם בדידה כזו עד שנ"ב שנה מעוף עד בהמה נדדו הלכו ואח"כ הזכיר טובתה הקודמת אשר נתעלתה על כל לרמז כי עוד בה ההפלגה השני' ג"כ וכן בהיתה כאלמנה שהאלמנות חיות שיש לנו זה זמן רב לא תמצא מעולם בשום אשה כן ואח"כ הזכיר טובתה הקודמת וחשיבותה משא"כ בהיתה למס שנתינת המס אינ' הפלגה בעצמותה שהרבה מדינות נותנין מס ואינה הפלגה רק בערך אל הקודם לכך הזכיר מעלתה קודם שהיתה שרתי על כל המדינות עד שנגד זה נחשב העונש בהפלגה מה שהיתה למס. ומה שאמר רבתי ביו"ד לבסוף היותו מאמר הקב"ה וכאילו אמר חשובה אלי שלא האצלתי מכבודי רק לישראל. ומקונן על שלשה דברים על ירושלים שנשארה בדד מיושביה ועל ישראל שנשארו כאלמנה שנחסר מהם שפע רוח הקודש ועל ארץ ישראל שנהפך שררותה לנתינת מס:

פסוק ב

בכה תבכה בלילה. אמר הנביא סיבת הפלגת העונש הנזכר בפסוק הקודם היה בסיבת החטא על מה שבכו בלילה של בכיית מרגלים ולמען לא יתפלא האדם למה יותפס הדור האחרון בעון מרגלים אשר היה לפני דורות רבים לזה אמר. ודמעתה על לחיה.

כלומר אף דור האחרון עדיין היו מואסים בארץ חמדה וברחו מהקדושה ובחרו בטומאת ע"ג וכאילו אמר שדמעת המרגלים שמאסו בארץ חמדה עדיין על לחיה של הדור הזה ג"כ ולכך:

אין לה מנחם. לא הי' לה נחמה:

מכל אוהביה. מכל הנביאים שבשעת החורבן כולם לא נבאו עלי' רק לרעה כמ"ש (ירמי' לח) איננו דורש לשלו' לעיר הזאת כ"א לרעה:

כל רעיה. היינו המלאכים אף הם היו לה לאובים כמו שאמרו חז"ל במדרש שגם מיכאל המלמד זכות על ישראל תמיד נהפך לאויב:

פסוק ג

מעוני ומרוב עבודה. הנביא מקונן על יהודה שגלתה והוכפל צרותיה שקודם שגלתה היה לה עוני ורוב עבודה מהכשדים ואח"כ גלתה ממנה:

בגוים לא מצאה מנוח. ואח"כ אף שהיא יושבת בגוים בתוך הגולה לא מצאה מנוח:

כל רודפיה. אפי' חלש שבחלושים היה יכול להשיגה עד שהיה רודף אותם קול עלה נדף:

בין המצרים. כאילו נרדפת בין המצרים אשר אין מקום לברוח ולהציל:

פסוק ד

דרכי ציון אבילות מבלי באי מועד. אמר הסיבה להעונש זה הוא משום שביטלו מלעלות לרגל:

שעריה שוממין. מבלי בא בשעריה לרגל:

כהניה נאנחים. כי ע"י הקרבנות נתרבה הקדושה בהכהנים המקריבין. ובמיעוטן נתמעט הקדושה ולכך כהניה נאנחים:

בתולותיה. והמון העם אשר בציון המכונים בשם בתולות בת ציון נוגות כי ברבות עם מתרבה הקדושה על העם:

והיא. גם ציון מר לה על ביטול קדושתה ועל שמיעטו השראת קדושה בציון ולכך נענשו להגלות ממנה ולהיות נרדף מכל אדם:

פסוק ה

היו צריה לראש. מקונן על גודל צרתם שמורה שח"ו געל הקב"ה בישראל כי כל מי שהצר להם נעשה ראש:

אויביה שלו. וכל מי שלא הצר לה רק שהיה לה לאויב היה יושב בשלוה וזה מורה כי כל מי שהרבה להצר להם הגדיל הקב"ה שכרו. ואמר הנביא סיבת זה היה. כי ה' הוגה

הוא לשון הסרה כמו (משלי כ"ה:ד') הגו סיגים מכסף והיינו מחמת שהשם יתברך הסיר השגחתו מהם:

על רוב פשעיה. והסרת ההשגחה היה מחמת רוב פשעיה וממילא היה התגברות לכח הטומאה כי כשזה נופל זה קם וכל מי שהרבה להצר על כן היה תגבורות כח הטומאה כי הטומאה שונא להקדושה וממילא נתעלה ונתגבר יותר: (וזה כוונת אמרם ז"ל במדרש כי ה' הוגה יכול על מגן ת"ל רוב פשעיה שהוא תמוה והכוונה שלא יעלה על הדעת מה שהיה הוגה אשר עי"ז היו צריה לראש לא היה לעונש על הפושעים רק שהיה זה ממילא שנתרומם מזלם לזה אמר ת"ל על רוב פשעיה שגם זה לא היה רק לסיבת עונש על רוב פשעיה):

עולליה הלכו שבי. הביא לראיה שהיה סר מהם עד שנפלו תחת המקרה ולא תחת השגחה כי הלא אפי' עוללים שהן משוללי חטא וההשגחה לא חייבה עונש עליהם ואף על פי כן הלכו שבי לפני צר וזה מורה כי ה' סר מאתם:

פסוק ו

ויצא וגו' אחר שעולליה הלכו מציון יצא ונסתלקה השכינה ממנה כמו שאמרו חז"ל על פסוק זה גלו תינוקת של בית רבן שכינה עמהם:

היו שריה כאילים. אמר כי סיבת הסתלקות השכינה מהם היה מחמת כי היה שריה כאילים לא מצאו מרעה כמו שהאיל כשאינו מוצא מרעה עוזב ילדיו כדכתיב (ירמיהו י"ד:ה') גם אילת בשדה ילדה ועזב כי לא היה דשא כן היו שריה עוזבים להמון ולא הוכיחום ולא למדום ולכך הלכו בלא כת לפני רודף כמאחז"ל לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זא"ז:

פסוק ז

זכרה וגו' כל מחמדיה וגו'. זוכרות צרותיה היות כל מחמדיה דהיינו התורה והמצות ואפי' החוקי' היו מחמדים לכל העולם כדכתיב (דברים ד':ו') ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה ואומר (שם לג) עמים הר יקראו ועיי' רש"י שם ואומר (שם כח) כי יראו כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך ועתה בנפול עמה ביד צר ואין עוזר לה שכבר הוגברו הצרות:

שחקו על משבתה. פירוש על שבתותיה (כמו שפי' רש"י) שחקו אפילו על המצות שאינן חוקים רק שכליות כגון שבתות ומועדים ג"כ הן עכשיו לשחוק בעיניהן.

פסוק ח

חטא חטאה וגו'. אמר הטעם להסיבה לה נאמר למעלה כי כמו שלבושי רקמה והתכשיטין אם נשימם באף חזיר אין לך דבר מגונה גדול מזה כן אם יתקשט איש המלוכלך בטינופים או אשה שיזוב ממנה זוב דמה עד שיהי' מלוכלך כל גופה ופניה וידיה בדם נידותה ודאי שהקישוטין גנות ובזיון הוא להם ואין לך שחוק והיתול גדול מזה ומזה הטעם גם המצות שהם כתכשיטין מ"מ אם חוטא גדול המלוכלך בחטאים ופשעים יעסוק במצות בפרהסיא הוא לשחוק והיתול כמ"ש (ירמיהו ד':ג') נירו לכם ניר ואל תזרעו אל קוצים (ועפירש"י שם) ומבואר בזוהר ובספרי הקבלה כי הרשע גמור העושה מצוה מוסיף כח בהטומאה וזהו מאמר הנביא כאן לומר הסיבה מה שהמצות הן עכשיו לשחוק ואמר משום חטא חטאה ירושלים ועי"כ לנדה היתה מלוכלך בחטאים כמו אשה אשר יזוב ממנה דם נדות ע"כ: כל מכבדיה. המצות שהיה מקודם כשהיו ישראל צדיקים מכבדים אותם מ"מ עכשיו שנטמאה בחטאים כנדה:

הזילוה. נתבזית בעשותן מחמת כי ראו ערותה פירוש שראו החטאים שעשתה:

גם היא נאנחה. מחמת שהאומות מבזין המצות בעיניהן נעשית כנאנחה:

ותשב אחור. שמחמת זה תוהא על הראשונות:

פסוק ט

טומאתה בשוליה לא זכרה אחריתה. אמר דרך משל כשאדם הוליך בטיט ורפש אז אם תיכף כשרואה שמתלכלכין שולי בגדיו חוזר לביתו ורוחץ ומנקה הבגדים אין לו היזק אבל כשרואה בליכלוך שהוא בשולי הבגד ואינו משגיח והולך עוד בטיט ורפש מתלכלך כל הבגד עד שאין לו תקנה ברחיצה וזהו מאמר הנביא מחמת כי כשהיתה טומאתה בשוליה לא זכרה אחריתה ולזה ותרד פלאים ירדה לגמרי:

אין מנחם לה. כל כך ירדה עד שאין לה מנחם שהוא כינוי לשכינה כמו שפי' האלשיך כלומר שנסתלק ממנה השכינה:

ראה ה' את עניי כי הגדיל אויב. אף שאין לנו זכות עצמינו מ"מ ראוי לך לעשות מחמת שהגדיל אויב כאמור בשירת האזינו לולא כעס אויב אגור פן ינכרו צרימו ויאמרו ידינו רמה וגו':

פסוק י

ידו פרש צר וגו'. מוסב על הבקשה של ראה ה' כי הגדיל אויב וכל כך הגדיל ארב עד כי פרש צר ידו על המקדש והקודש היינו כלי שרת הנקראים מחמדיה:

כי ראתה וגו'. כלומר אחר שראתה מחמדי' גוים באה מקדשה פרחה הקדושה מהם ושוב היו יכולין לשלוט בהם יד האויבים כיון שנתחללה הקדושה. וכענין שאמרו בש"ס ובאו בה פריצים וחללוה כשבאו גוים להיכל נעשה חולין:

פסוק יא

כל עמה נאנחים. גם זה מוסב על הבקשה פי' ועוד מטעם זה ראוי לך לרחם על גודל הירידה שלנו עד כי כל עמה וגו'. ולכך:

ראה ה' והביטה כי הייתי זוללה. נתבזיתי בעיני כל העמים וראוי לך לחוס על ביזוי כבוד שמך כי בזיון שלנו הוא בזיונך כביכול כי שמך משותף בשמינו וראוי לך לחוס ולרחם:

פסוק יב

לא אליכם כל עוברי דרך. מקרא זה הוא תמוה דהא בסוף הוא אומר ועולל למי כאשר עוללת לי ועוד שהיה לכתוב עליכם בעי"ן. ולכך נראה שהוא על דרך הכתוב בשירת האזינו לו חכמו ישכילו זאת איך ירדוף אחד אלף אם לא כי צורם מכרם וגו' הרי מבואר שכשרואין שהעונש הוא שלא בדרך הטבע ראי' הוא שמאת ה' היתה זאת וזה הוא ג"כ כוונתו כאן שאחר הבקשה להקב"ה מסבב פניו כלפי האומות ומדבר עם עוברי דרך ה' ומבעטים אורחותם ואומר להם שלא אליכם תתייחס הרעות והצרות שנעשה לי ולומר ידינו רמה כי הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאובי ואילו היה זה מכה בדרך הטבע היה מזדמן עוד לפעמים לאומה הנרדפת ממלכות אחר שירדוף א' אלף וכיון שמכאוב כזה לא נמצא ולא ימצא ראיה הוא כי צורם מכרם ולא אליכם תתייחס. ועוד ראיה שהכל מאתו יתברך כי אשר עולל לי אשר הוגה ה' ביום חרון אפו. הוגה הוא מלשון דיבור והיינו כי כל אשר נעשה לי לא נעשה רק כל מה שדיבר ה' לי ע"י נביאיו ביום חרון אפו ע"י התראות של הנביאים וכיון שכל הנעשה לי הכל התרה ודיבר מקודם ודאי מאתו יתברך הוא ולא אליכם תתייחס רק ממרום וגו':

פסוק יג

ממרום שלח אש בעצמותי וירדנה. ירדנה הוא מלשון רדיית הפת אמר שמזה שאמר למעלה ניכר לי כי הקב"ה בעצמו שלח האש ממרום בעצמותי והוא יפרישנה בחסדו:

פרש רשת לרגלי השיבני אחור. כי יש שני מיני רשתות אחת שמעמידין רשת על המזיק לתופסו ולהמיתו בתוכו או להכשילו ולפעמים הרשת שמעמידין הוא כדי לתופסו חיים ליהנות ממנו ובהקב"ה לישראל הוא רק על צד השני כמ"ש (תהילים צ':ג') תשב אנוש עד דכה ותאמר שובו בני אדם. וזהו אמרו כאן פרש רשת לרגלי השביני אחור פי' פרישת רשת שלו עלי הוא רק כדי להשיבני אליו וזהו השיבני אחור:

נתנני שוממה. וגם כשנתנני שוממה הוא רק:
כל היום דוה. כמו אשה נדה המופרשת מבעלה הוא רק כל ימי טומאתה וכשתטהר תחזור לבעלה כן אומרת הכנס"י מה שנתנני שוממה דהיינו מה שאני מופרש ממנו הוא רק כל היום דוה כ"ז שאני מלוכלך בחטאים וכשאטהר יחזירני (ודוה הוא מלשון והדוה בנדתה):

פסוק יד

נשקד עול פשעי. רש"י פי' נקודים היו הפשעים בידו וכו' והלשון קשה לפירושו כי היה לו לכתוב נשקד פשעי בידו לזה נראה כי עול פשעי היינו העונש של הפשעים כי מחמת שאל רחום הוא מקטין העונש עד שהעונש נגד מה שראוי להפשע הוא רק כנקודה קטנה וכטיפה מן הים יחשב לזאת אומרת הכנס"י שחטאי רבים כל כך עד שאפי' עול הפשעים דהיינו העונשים הן רק כנקודות מ"מ ישתרגו עלו על צוארי: או יאמר כי נשקד מלשון כי שוקד ה' על הרעה והכוונה כי בהאומות ממתין עד שתתמלא סאתם ושוב אין להם תקומה משא"כ לישראל שוקד הוא להענישם קודם שתתמלא סאתם למען יהי' יכול לנקותם ע"י העונשים בכדי לקרבם אצלו אח"כ:
הכשיל כחי נתנני אדני בידי לא אוכל קום. הוא כענין אמרו יתברך אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה. ולכאו' יקשה איך אפשר שיוסיפו על גזירת מי שאמר והיה העולם רק הכוונה שמחטיאים אותנו וממילא עוזרי' לרעה וז"א ג"כ כאן שהכשיל כחי במה שנתנני בידי לא אוכל קום היינו בידי האומות שמחטיאים אותנו בכדי שלא אוכל קום דהיינו להצדיק מעשי ולשוב אליו יתברך:

פסוק טו

סלה כל אבירי. הצדיקים נקראים אבירי כדכתיב (ישעיה מו) שמעו אלי אבירי לב הרחוקים מצדקה ודרשו חז"ל שהם הצדיקים. וסלה מלשון סולו סולו המסילה וגו'. ופירושו פינו וזהו אמרו כל אבירי שהיו בקרבי פינה אותם הקב"ה מירושלים שהחרש והמסגר גלי תחלה ואח"כ כשנתמעטו המגינים שלי:
קרא עלי מועד. הוא יעידת גייסות:
לשבור בחורי. הצדיקים הנותרים ואח"כ:
גת דרך לבתולת בת יהודה. היינו כל המין ישראל דרכם כדורך בגת:

פסוק טז

אני בוכיה. בוכה אני כל כך בתמידות עד שקניתי לי שם שהכל קוראין אותי בוכיה:

ירדה מים. הדמעות כאילו הן יורדין מעצמן. ואמר הסיבה לזה כי רחק ממני מנחם. היינו ביאת משיח הנקרא מנחם ורואה אני שהגורם לעיכבא דמשיחא הוא כי:
היו בני שוממים. כלומר שאין מי שילמדם תורה ומצות (כמו שהארץ נקראת שוממה כשאין מי לעובדה):
כי גבר אויב. גברה עצת האויב להדיח אותי ואת בני מתורה ומצות ובזה אני רואה כי רחק ממני מנחם:

פסוק יז

פרשה ציון בידיה. ציון במר תיילל ומשברת ידיה עד כי אין לה מנחם בזוכרה כי:
צוה ה' ליעקב סביביו צריו. שמחמת חטא יעקב צוה ה' שיהיה צריו סביביו וע"י זה:
היתה ירושלים לנדה ביניהם. באמצעיתם נלקה ירושלים עד שהיתה לנדה שנחסר ממנה השראת הקב"ה שכינתו בתוכה כאילו היתה נדה:

פסוק יח

צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי שמעו נא כל העמים. מה שאמר להעמים לשמוע הענין הוא כי אמרו חז"ל על הקרא דלא אליכם מכאן לקובלנא מן התורה הביאו רש"י ע"ש והכונה לזה כי הגם שאמרו חז"ל שלא לפרסם חטאיו דכתיב (תהילים ל"ב:א') אשרי נשוי פשע כסוי חטאה וראינו כי עד הכתוב לא אליכם הנביא מקונן בלשון נסתר כמו איכה ישבה בכה תבכה גלתה יהודה ומן הכתוב דלא אליכם הכנס"י הם המדברים בעדם ומתודים על חטאתם ומפרשים חטאם בפני כל האומות שמדברים עם העוברי דרך ואומרים להם נשקד עול פשעי והוא היפך ממה שקבעו חז"ל להסתיר חטאיו. והתירוץ לזה כי מחמת שעונשם היה גדול כים ויש בזה חילול השם ובכדי לקדש שם שמים ראוי לפרש חטאם וגם למען יראו ויקחו מוסר ולזה אמר כשמתודה על חטאיו צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי שמעו זאת כל העמים מה גרמו לי חטאי וקחו מוסר כי הביטו וראו מכאובי מה שעונותי גרמו לי עד כי בחורי ובתולותי שלא טעמו טעם חטא הלכו בשבי בגרמת חטאי:

פסוק יט

קראתי למאהבי. אמר הסיבה להעונש מחמת שקראתי למאהבי וקראתי הוא לשון חשיבות כמו ראו קראתי בשם בצלאל התרגום חזי דרביתי כלומר החשבתי למאהבי דהיינו האומות עש"ה (הושע ב':ז') אלכה אחר מאהבי וגו':
המה רמוני. המה הטו את לבבי מאחרי ה' עד שהכנסו בלבי אכזריות גדול כ"כ עד שכהני וזקני בעיר גועו ולא היה עין חמלתי עליהם כמאמר הכתוב (יחזקאל ט"ז:מ"ט) יד עני ואביון לא החזיקו:

וישיבו את נפשם. אפי' אוכל להשיב נפש לא נתתי להם:

פסוק כ

צר לי מעי חמרמרו. מבקשת הכנס"י ואומרת ראה ה' כאשר נעשה צר לי ומעי חמרמרו באמת נהפך לבי בקרבי למיטב ועם כל זה עדיין:
מחוץ שכלה חרב בבית כמות. ואילו היה הדבר בצינעא לא היה קשה בעיני כל כך אך שמעו וגו':

פסוק כא

שמעו כי נאנחה אני. הדבר קשה עלי מאוד שהצרה נעשה בפרהסיא עד כי שמעו כל העולם כי נאנחה אני ולזה אין מנחם לי. איני יכול לקבל תנחימין: אויבי שמעו רעתי ששו. שמחו על מפלתי להיות כי ידעי שאתה עשות וראה נא ההפרש ביני לבינם והוא כענין שאמר דוד (תהילים ל"ה:י"ג) ובצלעי שמחי וגו' ואני בחלותם לבושי שק. וכן הוא כוונתו כאן שהאומות כששמעו רעתו ששו אמנם אני כל בקשתי הלואי הבאת יום קראת ע"י הנביא (צפניה ג':ט') כי אז אהפוך אל העמים שפה ברורה וגו' וזהו מה שאמר ויהיו כמונו לקרוא כולם בשם ה' וכיון שהם רעים כל כך לזאת מבוקשינו:

פסוק כב

תבא כל רעתם לפניך. שאותן שאינן מוכנים לכך תבא כל רעתם לפניך:
ועולל למו כאשר עוללת לי. אמר בלשון עולל ולא בלשון פועל כי פעולה נאמר על תכלית הפעולה משא"כ עולל נאמר על הסיבות הקודמת המביאין לתכלית הפעולה כי מחמת זה נקרא הקב"ה עילת כל העילות והנה תכלית היסורין שלנו הוא לתכלית הטוב ולכך אין אני מבקשין רק על הסיבות שנשלח עלינו שכמו כן יושלח עליהם היות כי על ידם רבות אנחותי ולבי דוי: קודם שנבא לפרש נקדים מה שאמר באיכה רבתי אמרו חז"ל. רבי ור' יוחנן היו דורשין בפסוקים אלו ומתנחמים ע"ש מוכח מדברים שהכתוב מדבר בהגדלת חסדו יתברך עמנו אף בשעה שחרה אפו בנו ולזה נתתי אל לבי לילך בעקבותיהם ולפרש כתובים אלו באופן שמורים הגדלת חסדו יתברך עמנו בכל הצרות שעברו עלינו:

פרק ב

פסוק א

איכה יעיב באפו. בשום לב על אמרו יעיב לשון עתיד ולא העיב לשון עבר ועם האמור בהקדמה הנ"ל נתיישב כי ידוע שהשכינה עמנו בגלות לבטחון שעל ידה בטוחים אנחנו

להיגאל. והנה בשירת הים פי' רש"י דהא דכתיב אז ישיר ולא כתיב אז שר שהפי' הוא שראה הנס עלה בלבו שישיר וכן הכוונה כאן שבא להפליג גודל חסדו בלשון איכה ואמר שבשעה שעלה בלבו להעיב את בת ציון (ולכך אמר יעיב כמו שפירש"י על ישיר):
השליך משמים ארץ תפארת ישראל. היא הקדושה שנקראת תפארת ישראל השליכה ג"כ לגלות:
ולא זכר הדום רגליו. היינו שלא זכר כלל שהשכינה הוא הדום רגליו בשביל טובת ישראל כנ"ל:

פסוק ב

בלע ה' ולא חמל וגו'. וגם הגדיל חסדו עמנו שלא נגע תיכף בנפשות ישראל רק שמקודם מה שבלע ולא חמל לא היה רק את כל נאות יעקב והרס הבתים והמבצרים:
הגיע לארץ. אולי ישובו ומחמת שקירר כעסו בחורבן הבית עי"כ לא הגיע עונש לישראל רק מה שחילל ממלכה ושריה:

פסוק ג

כל קרן ישראל. וגם אחר שהרס המבצרים ולא שבו מ"מ לא גדע רק קרן ישראל דהיינו הגדולה והשררה של ישראל וכשראה שעדיין לא שבו והשיב אחור ימינו מ"מ לא הבעיר ביעקב רק כאש אכלה סביב דהיינו העשרת השבטים שהיו סביבות ירושלים ולא בתוכה ממש והמתין אולי ישיבו:

פסוק ד

דרך קשתו. אמר שעוד הגדיל חסדו כי אף שלא שבו עד שהגיע העונש לגוף הישראל שהן בירושלים מ"מ מתחילה לא עשה רק כדורך קשת כדי ליירא לכשנגדו כך היה הקב"ה נדמה להם רק כאויב הדורך קשת כדי ליראם ואח"כ כשראה שעדיין לא שבו:
נצב ימינו כצר. פי' שימין הוא כינוי לרחמים והנה כשרופא אשר הוא רחמן בטבעו יבוא אל חולה שצריך לייסר אותו ולחתוך הבשר לרפאותו כדי שלא תתפשט החולי בכל הגוף מעורר רחמנותו להתאכזר עליו ולחתוך הבשר בכדי שיתרפא כמו כן עושה הקב"ה כשרואה עוונות ישראל רבו וירא מהמקטרג שלא יקטרג על כלל ישראל מתאכזר ונוטל הצדיקים מהם כדי שיכפרו על עון הדור וזהו כוונתו כאן שהשיב אחור ימינו דהיינו המדה"ר במה שנראה כצר שהרג כל מחמדי עין יעוד זאת עשה בגודל רחמנותו ששפך חמתו באוהל בת ציון ולא נגע בגוף הישראל:

פסוק ה

כאויב. ואף שעדיין לא שבו מ"מ לא היה אויב ממש רק כאויב בכ"ף הדמיון ולכך כתיב בלע ישראל ולא כתיב כל ישראל:

כל ארמנותיה. שקירר כעסו במה ששפך חמתו על עצים ואבנים ובלע כל ארמנותיה כדי למעט בהריגת ישראל:

פסוק ו

שכו. בית קדשי קדשים:

מועדו. הוא הביהמ"ק שהקב"ה נועד שם עד ששוכח מועד ושבת מרוב הצרות:

בזעם אפו מלך. כלומר שמחמת האף לא השגיח על מלכות בית דוד שלא נתן שינה לעיניו עד אשר מצא מקום לבנות הביהמ"ק:

וכהן. וגם חילל הכהונה אשר עיקרן הן לעבודת הביהמ"ק:)(

פסוק ז

זנח ה' מזבחו. נתן טעם לא יתפלא באיזה דרך היה מקום לבני נכר למשול בביהמ"ק של מטה שהוא מכוון נגד ביהמ"ק של מעלה ולזה אמר זנח ה' מזבחו היינו שסילק ונתרחק מבית המקדש של מעלה הנקרא מזבחו ועל ידי כן נאר מקדשו היינו המקדש של מטה:

חומות ארמנותיה. פי' שלא הסגיר ביד אויב רק חומת ארמנותיה משולל קדושה ועי"כ נתנו בבית ה' בשעת החורבן שמחו על חרבנו כשמחת יום מועד:

פסוק ח

חשב ה' להשחית חומת בת ציון נטה קו. כלומר שחשב ה' להשחית חומת בת ציון תיכף כשנטה קו הבנין כמו שנאמר (ירמיהו ל"ב:ל"א) כי על אפי ועל חמתי היו לי העיר הזאת מיום בנותי אותה:

ולא השיב. לא חזר ממחשבתו עד שהשחיתה:)(

פסוק ט

טבעו בארץ שעריה. ראו כמה עון ביטול תורה גורם כמו שאמרו חז"ל ויתר הקב"ה על עון ע"ג ולא ויתר על עון ביטול תורה וזהו אמר כאן טבעי בארץ שעריה כי השערים נטבעו ולא שלטו בהם יד אויב מחמת שחלקו כבוד לתורה ופתחו עצמם שיכנס הארון כמ"ש חז"ל:

ושיבר בריחיה. של השערים שלא יעכבו טביעת השערים משא"כ מלכה ושריה בגוים שלטו בהם יד האויבים מחמת החטא ביטול תורה וזה אמרו אין תורה:

גם נביאיה לא מצאו חזון. כלומר אף בעת שלא קיבלו הנביאים עדיין נביאות קשות הנקרא חזון והי' להסרב טוב ואעפ"כ ביטלו התורה. ולכך ישבו וגו':

פסוק י

ישבו לארץ וגו'. כל כך הי' העון ביטול תורה גורם עד שהושיב נבוכדנצר הזקנים דהיינו הסנהדרין לארץ:

בתולת ירושלים. ואפילו הצדיקים שלא טעמו טעם חטא המכונין בשם בתולת ירושלים נלכדו בעוונם והורד ראשן לארץ וחגרו שקים:

פסוק יא

כלו וגו' עולל ויונק ברחובות. אמר הנביא שהחטא ביטול תורה גדול כל כך עד שגרם עונשים אפילו לעוללים ויונקים שלא טעמו טעם חטא ועי"ז כלו בדמעות עיני:

פסוק יג

מה אעידך. עפירש"י והדברים נאמרים הרבה בכפל וגם לשון מה אעידך קשה. ונראה שבא להפליג הן העונש והן החטא והן הנחמה שיהיה לישראל ועל החטאים אמר מה אעידך כלומר מה אעיד לך על חטאך כי הוא ללא צורך לראיה כי המפורסמות א"צ עדות וראיה ונגד העונש המופלג אמר מה אדמה לך כי שם דמה נאמר על הדמות בענין כמ"ש הרב המורה בחלק ראשון כלומר לא בא מעולם שום דמיון בענין לעונש מופלג כמוך. ונגד הנחמה שיהיה להם לעתיד אמר מה אשוה לך ואנחמך שלא יהיה לשום נוצר שום השתוות אפי' בעצמות כי יזכו להיות רוחניים יותר ממלאכי השרת ולזה אמר בתולת בת ציון כי לעתיד יהיו כולן צדיקים המכונים בשם בתולות שלא טעמו טעם חטא:

כים שברך. ממשיל יסורים הבאים לישראל לים כי כמו שהים בולע כל המימות כך הישראל בולעין כל היסורין ואינן כלין כמשז"ל חצי כלין והם אינן כלין משא"כ האומות כלין כשמגיע עליהם העונש:

מי ירפא לך. שישראל אין להם רופא אחר רק הן מרפאין עצמן כאשר שבין בתשובה:

פסוק יד

נביאיך חזי וגו'. אמר זה נגד מ"ש למעלה מה אעידך על החטאים אמר שסיבת חטאך הי' ע"י מה שנביאיך חזו לך שוא וגו':

פסוק טו

הזאת העיר. כל כך החטיאך עד שכל האומות תמהו על גודל חטאך ואמרו הזאת העיר שאמרו עליה כלילת יופי הוא מלוכלך עתה בחטאים כל כך:

פסוק טז

אמרו בלענו. אמר זה נגד הפלגת העונש שאמר למעלה מה אדמה לך ואמר שכ"כ הי' העונש בהפלגה עד שאמרו האייבים בלענוהו:)((יז) אשר זמם, שקיים כל הקללות שנאמר בתוכחה ואפי' אותן אשר לא נכתבו רק הי' במחשבה כענין שאמר גם כל מכה אשר לא כתובה בספר וגו' ועם כל זה ראה גודל חסדו עמנו:

בצע אמרתו. בצע הוא לשון חילוק כלומר שחילק אמרתו כי בתוכחה כתיב עד השמדך וחילק אמרתו וביטל הקללה דעד השמדך ושפך חמתו במה שהרס הביהמ"ק ולא חמל ושמח עליך אויב ובמה שהרס קרן צריך:

פסוק יח

צעק לבם. ומחמת הצרות הללו שהיו גדולים עד למאוד צעק לבם אל ה' עד שנתבטל מהם קללות עד השמדך. ועתה מדבר הנביא אל חומת בת ציון שתוריד כנחל דמעה וגו':

פסוק כ

ראה ה' צרותי והביטה על כל העונשים והצרות שהבאת עלי:

למי עוללת כה אם תאכלנה. למי מהאומות עוללת עוד כצרה זו אם אירע גם להם שהאכלנה נשים פרים:

אם יהרג. זהו תשובת השכינה כמו שפירש"י:

פסוק כב

תקרא וגו' פליט ושריד. הכתוב הזה תמוה מאוד כי ח"ו לומר שלא נשאר שריד ופליט כי אפילו שיבטא לא כלה וגם לשון תקרא תמוה. ונראה שהוא מוסב למעלה על קובלנת ישראל שאמרו למי עוד מהאומות עוללת כה והשיב הקב"ה אם יהרג וגומר ע"ז אומרת הכנס"י ומתנצלת הלא אם תקרא ותזמין למשפט מגורי מסביב היינו כל שכני הרעים שיביאי יחד לדין כיום מועד שיאספו כולם למשפט כמו שנתאספו ביום מועד היינו ביום יעידת גייסות כשנתאספו עלי והיית שופטם באף כאשר נשפטתי אני ודאי שלא היה נשאר מהם ביום אף ה' שריד ופליט מגודל רעתם אך אין אתה שופט אותם כלל ואותי שפטת כל כך באף על ידם עד שכל אשר טפחתי ורביתי אויבי כלם:

פרק ג

פסוק א

אני הגבר ראה עני בשבט עברתו. כי הנה יש שני מיני יסורים אחד שבא בתורת רחמנות לעורר בתשובה והוא לצורך רפואה כעין רופא המחתך בבשר כדי לרפאות או כמו

שמכין למי שנתעלף להשיב רוחו עליו והשני דרך כעס ונקימה וזה מקונן הנביא ואמר שראה במראה הנבואה העוני היינו היסורין הבאין בשבט עברתו היינו בדרך כעס ולא בדרך חמלה לרפואה:

פסוק ב

נהג וילך. נהג נאמר על המנהיג בידו ויולך נאמר על מי שמניחו לילך לפניו ואינו מנהיג אותו וזה אמר הנביא שראה במראה הנביאה שאותי נהג בידיו וגם הוליך לישראל והכל היה:

חושך ולא אור. היינו שהראני במראה הנבואה שהי' ההולכה בתוקף החושך ולא ראיתי שום אור ומזה יש לי ראיה שהיסורין המה של כעס ולא לסיבת רפואה כ"א הי' לסיבת רפואה הי' מראיני האור מתוך החושך:

פסוק ג

יהפוך ידו. מתנחמים עצמם לומר שאין מכל זה ראיה להתייאש ח"ו מהגאול' כי כן דרכו של הקב"ה בי להפוך ידו ולהטיב לי ואם נשוב ישוב וירחמוני:

פסוק ד

בלה בשרי. אומר הכנס"י לקונן כמעט יש לי יאוש כי הלא בלה בשרי ועורי שבר עצמותי כי כמו כשנשבר העצם ואין עור ובשר קיים שאין לו שוב רפואה כן הדבר אצלי שלקח ממני כל הצדיקים עד שח"ו אבדה תקותי מרפואה:

פסוק ה

ויקף ראש ותלאה. כי לפעמים אף שהחולי והשבר הוא קשה כל כך עד שא"א להתרפא בעצמו מצד הטבע מ"מ יכול לבוא רפואה ע"י סמים כמו שאחז"ל עמה פעמי' אפשר דעביד לי סמתרי וחיי אבל הקב"ה בנה עלי והקיף ראש ותלאה שהתלאים רבים כל כך עד שנעשה עלי הבנין. או יאמר כי יש לפעמים יסורים ע"י כעס פתאומי ולאלה יש תקוה שיתקרר הכעס וירחם אבל אם היסורין באין בגודל תחבולות כדרך בונה בנין לאלו אין תקוה וזהו אמרו בנה עלי כלומר שלא הי' כעס פתאומי רק ע"י סיבות רבות כמו בונה בנין בכדי להקיפני מכל צד בצרות רבות ורעות:

פסוק ו

כמתי עולם. ענין זה מורה ח"ו שהחושך שהראה במראה הנבואה שהוא חושך עולם ח"ו כמת אשר נשכח זכרו מלב כך אני מיואש מרפואה ח"ו:

פסוק ז
גדר בעדי ולא אצא. אמר כל כך נעשה הקב"ה לי כשונא כאילו גדר ומנע ממני דרכי התשובה שלא אנא שוב מחטאתי ומהיסורין שלי:
נחשתי. ידוע שיש ארבעה מיני מתכות זהב כסף נחושת ועופרת וכולם הם כנגד מעשיו של אדם (כמבואר כל זה בספר יערות דבש דרוש ו' ע"ש) ונחושת הוא מעשים התלוים ביצה"ר כגון אכילה ומשגל הכרוך עליו מעשה נחש וזהו אמרו הכבוד נחשתי היינו יצרי הרע במעשים התלוים ביצה"ר ליטמאות בהם:

פסוק ח
שתם תפלתי. שמחמת הוטמאי במעשי אין תפלתי טהורה לעלות למעלה:

פסוק ט
גדר דרכי. כ"כ הכביד עלי נחשתי הוא יצרי הרע עד כי היצה"ר גדר דרכי היינו דרכי התורה והמצות בגזית. נתיבותי עוה. מחמת כי מנע ממני התורה והמצות הרגלתי עצמי בדרכים מעוותים ומקולקלים.

פסוק י
דוב אורב. מוסב למעלה כ"כ הגביר עלי יצרי הרע עד כי הי' לי היצה"ר כדוב אורב להחטיאני בכל פעם:
אריה במסתרים. ואח"כ כשנתמלא סאתי היה עלי כאריה במסתרים כי האריה כאשר טרף במסתר משסעהו תיכף כשסע הגדי כן הביא עלי האד פתאום וישסעני כשסע הגדי:

פסוק יא
דרכי סורר. מוסב על דוב אורב שכל כך ארב עלי להכשילני עד כי סרר דרכי התורה והמצות בסירים וקוצים בכדי שלא אוכל לעשותם ומחמת זה:
ויפשחני. עשה אותי כ"כ רע עד שפסעתי על התורה והמצות ועי"ז:
שמני שומם. בבוא עת הפורענות:

פסוק יב
דרך קשתו וגו'. בבוא עת הפורענות דרך קשתו ולירות בי כל חציו ועשאני כמטרא לחץ לירות בי חציו ולא יחטיאו להעבירני:

פסוק יג
הביא בכליותי. היצה"ר הביא במחשבתי חצים להחטיאני אף במחשבתי:

פסוק יד
הייתי שחוק. מחמת שכל קינה זו אמר הנביא בשם הכנ"י ורצה לומר בשמם שהנביא הי' להם לשחוק וזה הביא עליהם כל הרע הזה וכיון שהוא עצמו המדבר אמר בלשון מדבר בעדו שכל זה הי' מחמת כי בעת הנבאי להם רע שחוק הייתי להם:
נגינתם. הייתי להם ומחמת זה באו עליך כל הרעות האלה:

פסוק טו
השביעני במרורים. חזר לומר בשם הכנס"י השביעני במרורים החטיאני הרבה מאוד כי המרור מתחילה מתוק וסופו מר כן החטא מתחילתו מתוק וסופו מר לכך ממשיל החטא למרור:
הרוני לענה. אמר על העונש שהוא דומה ללענה שתחילתו וסופו מר:

פסוק טז
ויגרס בחצץ. בשעת החטא היה דומה לאוכל קמח ובתוכו טמון אבנים קטנים המשברים השינים ובשעת העונש:
הכפישני באפר. כל גופי:

פסוק יז
ותזנח משלום. בעון שזנחתי התורה הנק' שלום לכך:
נשיתי טובה. נשיתי מהטוב:

פסוק יח
אבד נצחי. מגודל היסורין אמרתי מה שאני מקוה להיות קיים ונצחי נכזבה תוחלתי:

פסוק יט
זכור עניי וגו'. מבקשים להקב"ה זכור לי זכות זה מה שעכשיו אצלי עניי היינו היסורין ומרודי היינו המרד שמרדתי בהקב"ה הוא אצלי לענה וראש שמתחרט ומצטער אני על החטאים לענה הוא מאכל וראש הוא משקה כלומר שאוכלי ושקויי הוא לענה וראש ע"כ:

פסוק כ
זכור תזכור. אנו מבקשים להקב"ה שתזכור ברחמיך מה שעניי ומרודי אצלי לענה וראש:
ותשוח עלי נפשי. מבוקשתינו שתכניע נפשי עלי שלא אמרוד בך:

פסוק כא
זאת אשיב. האמור למטה ע"כ אוחיל לו:

פסוק כב
חסדי ה' כי לא תמנו. כלומר בזה שלא תמנו בתוקף הגזירות מחמת חסדי ה' אני רואה כי לא כלו רחמיו:

פסוק כג
חדשים לבקרים. ועוד אני רואה חסדים המתחדשים לבקרים:
רבה אמונתיך. החסדים הן במה שאתה מרבה אמונתך אצלי ואתה מחזיק בידינו שלא נהיה נסוגים אחור ח"ו מגודל היסורין. או יאמר שמה שאתה מתחדש נסים בכל בוקר הם מרבים האמונה בלבי:

פסוק כד
חלקי ה'. וכל כך אתה מגביר אמונתך אצלי עד שאמרה נפשי שה' חלקי:

פסוק כה
טוב ה' לקויו לנפש תדרשנו. אמר הנביא אל תתייאש ויש לך ליחל לו כי טוב ה' לקויו לנפש הדורש ממנו הטוב היינו שיוליכה בדרך הטוב:

פסוק כו
טוב ויחיל. מלת טוב מוסב על ה' האמור בפסוק ראשון כלומר טוב ה' אם יחיל ודומם לתשועתו (הוי"ו משמש במקום אם כמו וצמית והלכת שמשפטו ואם צמית):
ודומם לתשועת ה'. מוסב ג"כ למעלה שטוב ה' לאותו שכל עיקר תקותו והתאבלותו הוא רק על מה שבגלות ובכל צרתם לו צר ומקוה לתשועת ה' ואינו חש כלל על צרותיו רק על גלות. דומם הוא מלשון אבלות:

פסוק כז
עול בנעוריו. מוסב ג"כ על טוב ה' לקויו ואמר שגם טוב הוא הקב"ה לגבר אשר ישא עול התורה והמצות מנעוריו משעה שננער היצה"ר לצאת דאז אין כח להיצה"ר להחטיאו:

פסוק כח
ישב בדד וידום. ולכך ראוי למי שיש לו יסורין ישב בדד וידום שימתין לתשועת ה' ויקבלם באהבה כמו שפי' רש"י. כי נטל עליו. כיון שבעל הגזירות נשא עליו הגזירה זו:

פסוק ל
יתן למכהו וגומר. כיון שיאמין שהכל מהקב"ה לא יקשה עליו מאומה משום יסורין:

פסוק לא
כי לא יזנח. מוסב על מה שאמר למעל' שלא יקשה עליו יסורין רק שישב בדד וידום היינו שיצפה לתשועת ה' ואמר טעם לזה כי לא יזנח וגו':

פסוק לב

אם הוגה. הוגה הוא לשון תוגה כלומר אף שהוגה מ"מ בטוחים אנחנו ורחם כרוב חסדיו שירחם עלינו (רש"י):

פסוק לג

לא ענה מלבו. וכמו כן אנחנו הכנס"י ראוי לעשות לנו כן לישב בדד ולידום כי העינוי שהי' לנו ע"י הצר הצורר נבוכדנצר בודאי שלא ענה מלבו כלומר מרצונו:

ויגה בני איש. מה שעשה תוגה לבני אברהם יצחק ויעקב שנקראים בני איש כמו שפירש"י (תהילים ד':ג') לא היה זה מלבו ומרצונו:

פסוק לד

לדכא וגו'. בתמיה וכי יעלה על הדעת שנבוכדנצר מעצמו ומרצונו עשה הכל לדכא תחת רגליו כל העולם שנמשלו בימיו כל אנשי ארץ לאסירים תחתיו בידיהם וברגליהם אין זה מדרך הטבע וגם עשה נבוכדנצר עד שכמעט הפך כל העולם כולו והחריד כל הארץ והיעלה על הדעת להטות משפט גבר נגד פני עליון מה שעשה נ"נ והטה משפט כל גבר:

פסוק לו

לעות וגו'. והיעלה על הדעת שכל העוותים שעשה נבוכדנצר לכל העולם שה' לא ראה זאת וע"כ הכל מאתו יתברך הי' לעונש ונבוכדנצר הי' שבט אפו יתברך:

פסוק לז

מי זה אמר ותהי ה' לא צוה. ועוד היעלה על הדעת שימצא אדם שכל אשר יגזור אומר יתקיים אם ה' לא צוה זאת וכיון שנתקיימו כל גזרותיו של נ"נ בודאי מאת ה' היתה זאת ע"כ ראוי לנו לישב בדד ולידום ולייחל לתשועת ה'.

מי זה אמר וגו'. כי הנה אף אם לפעמים רואה אדם חמס וריב בעיר או מדינה עכ"ז אינו מייחס זאת אל המלך כי א"א להמלך להיות עיניו פקוחה על כל אך הוא מושיב שרים על כל עיר ועיר והשר הלז הוא עושה עול ואין שום אשמה אל המלך אבל אצל הקב"ה אשר כל העולם נעשה במאמרו מכ"ש שכל העולם בידו ותחת השגחתו וסוקר הכל בסקירה אחת. וסרס המקרא ודרשהו וכאלו אמר הלא ה' שהוא הבעל משפט ועושה דין הלא זה הוא אמר ותהי וא"כ איך יעלה על הדעת שהוא לא צוה ולא נעשה הכל ע"י פקודתו והכתוב הזה בלשון תמוה נאמר מי זה אמר ותהי ה' כלומר ה' שאמר והיה העולם לא צוה בתמיה ההוא לא צוה כל הנעשה והמגיע אלינו:

פסוק לח

לא תצא הרעות והטוב. אף שאמרנו שהכל בגזירת הקב"ה מ"מ בחירת המעשה הן לטוב הן לרע לא תצא מפי עליון. ומה שאמר הרעות בלשון רבים והטוב בלשון יחיד היות כי גם העונש הרע אינו בא בעצם מאתו כי מאתו לא תצא רע רק הרע הבא על האדם העון עצמו עושה כי ע"י העון בורא מלאך משחית אשר הוא המציק לו כמ"ש (ישעיהו ס"ד:ו'-ז') ותמוגגינו ביד עונינו ולזה אמר הרעות בלשון רבים כי אין הקב"ה סיבה לא לרוע המעשה ולא לרוע העונש משא"כ בהטוב הקב"ה היא סיבה לטוב התגמול ולא לטוב המעשה כי הוא תלוי בבחירת ב"א. וכתוב זה מוסב למעלה שאמר מי זה אמר ותהי ה' לא צוה אל תאמר שהקב"ה הוא סיבה עצמיות גם על מעשה הרע כי מפי עליון לא תצא הרעות שהחטא בעצמו העושה הרע רק כשיש זכות המגין הקב"ה מסככו באברתו לבל יגע בו הרע וכשנתגבר העון הקב"ה מסיר סוכתו הרי הוא כאילו נתן רשות למשחית ולכך.

מפי עליון לא תצא הרעות והטוב. גם זה בלשון תמוה וכי מפי עליון המושל בכל מאתו לא תצא הרעות שהן לתכלית הטוב (והוי"ו של והטוב משמשת בלשון למ"ד התכלית כמו ביומא פ"ו משנה ז' נתנו במגיס והקטירן שפירושו כדי להקטירן אח"כ שבשעה זו עדיין לא הקטירן ע"ש):

פסוק לט

מה יתאונן אדם חי. מי שהוא צדיק במדרגת אדם חי אין לו להתאונן ולהתרעם על הקב"ה רק גבר על חטאיו יש לו להתאונן שהם המצירים והמריעים לו: או אפשר לפ' אלו הפסוקים באופן אחר

גבר על חטאיו. שכובש את יצרו ומתגבר עליו אין לו להתרעם על היסורים הבאים עליו כיון שנתבאר למעלה שהכל בגזירה מאת הקב"ה ולא חשיד קב"ה למעבד דינא בלא דינא:

פסוק מ

נחפשה. ועתה אין לנו תקנה רק לחפוש דרכינו בעצמינו ונחקורה על חטאינו אצל אחרים בכדי שיתוודע לנו חטאינו כי אין אדם רואה חוב לעצמו ואחר זה נשובה אל ה':

ומאי לבבינו אל כפים. המעשה נקרא בשם כפים כמו שמצינו זה כמה פעמים בכתוב ולבב נאמר על המחשבה לזה אמר נשא לבבינו אל כפים כלומר נייחד המעשה והמחשבה רק לשם ה' ואז יהיה ה' אתנו להצילנו:)

פסוק מב
נחנו פשענו. ולכך נכתב חסר אל"ף לומר בעת שהיינו מכינים בשם נחנו שהקב"ה שהוא האל"ף לא היה אתנו ולכך פשענו ומרינו אתה לא סלחת:

פסוק מג
סכותה. מאחר שלא סלחת לעונינו עשית מחיצה בינינו ובינך באף ותרדפנו בו כמו שפי' רש"י:

פסוק מה
סחי ומאוס תשימני. בתמיה וכי סחי ומאוס תשימני:

פסוק מו
פצו וגו'. כלומר וכי סחי ומאוס תשימני כי הלא פצו וגו':

פסוק מז
השאת והשבר. מה שנשאת אותנו מקודם למעלה על הכל והשבר שהיה לנו אח"כ מאיגרא רמא לבירא עמיקתא זה היה לנו לפחד ופחת. ואף שנכתב במדויקים בשי"ן ימנית וכן הוא ברש"י מ"מ יש לפרש בו ענין זה והשאת הוא מלשון הכאה והסתה כי העושר הוא המשיא והמפתה את האדם לדרך רע:

פסוק מח
פלגי מים וגו'. זהו תשובת השכינה למען לא יתייאשו: (מט)
עיני נגרה. מוסב על תשובת השכינה:

פסוק נא
עיני עוללה לנפשי וגומר. האומות נקראים בנות ירושלים והנה מבואר בדברי החוקרים כי כשאדם רואה הגדלת שונאו הוא יותר רע ומר מכל הצרות הבאות על האדם ולזה אמר עיני עוללה לנפשי הכנס"י מתאוננים ואומרים עינים שלי עוללין ועושין לי רעה מכל בנות עירי מהטוב שאני רוא' שיש לבנות עירי:)(

פסוק נב
צדוני כצפור. חשב הגליות שהיה להם כי בגלות מצרים צוד צדוני כצפור אשר ניצוד על גרעוני חטה כן צדוני במצרים על דבר החיטין שמכרו שם ונשארו ע"י כן במצודה רעה שם ומה שאמר חנם כי יעקב ובניו שירדו מצרימה לא היה בסיבת חטא:

פסוק נג
צמתו וגו. זה היה בגלות בבל בדניאל (רש"י):

פסוק נד
צפו מים על ראשי. בגלות החיל הזה הצרות גדלו כל כך עד שהמים כאילו הן צפין על ראשי עד שאמרתי נגזרתי:

פסוק נה
קראתי מבור תחתיות. חוזר לבקש ואומר הנה אז במצרים קראתי וגו' היינו במצרים אף שהייתי משוקע בטומאה עמוקה עד שכמעט נכנסתי בתוך שער החמישים ועם כל זה כשקראתיך משם קולי שמעת:

פסוק נו
אל תעלם אזניך. לזאת אנו מבקשים שגם עכשיו אל תעלם אזניך:
לרוחתי לשועתי. כי החטאים הן מחיצה מפסקת בינינו ובין אבינו שבשמים וזה שאמר לרווחתי כי כשהקב"ה רוצה לקבל תפלת השבים צריך לחתור חתירה מתחת כסא הכבוד לקבל התשובה כמו שעשה למנשה וזה שאמר לרוחתי שירויח מקום שיכנס בו שועתנו לפניו:

פסוק נז
אמרת אל תירא. על הים אמרת אל תיראו ופסוקים אלו רומזין על גלות מצרים והפסוקים הבאים על גלות בבל ומדי הסמוכים:

פסוק נח
גאלת חיי. זהו נגד דניאל שהוא ניצל והאויבים אכלום האריות:

פסוק נט
ראיתי ה' עותתי. מבקשים הכנס"י אף אם אתה רואה עותתי ועונותי היה אתה בעצמך שופט משפטי ואל תניחנו ביד אויבינו כי הן עושין רק דרך נקימה. ולזה אמר:

פסוק ס
ראיתה כל נקמתם. כי הנך רואה כשאני נופל בידם הן מתכוונים להנקם ממני ונקמתם רעה מאוד ע"כ הנני מבקש נפלה נא בידך והיה אתה השופט:

פסוק סא
חרפתם ה'. חרפתם הוא רק לחרף אלקים חיים:
מחשבותם לי. רק להרע לי:

פסוק סב
והגיונם עלי. כל דיבורם הוא רק ממני:

פסוק סג
שבתם וקימתם הביטה. הבט שכל שיבתם וקימתם רק ממני אני מנגינתם. אני להם במקום נגינה כי שוחקים עלי תמיד:

פסוק סד
גמול. נגד מחשבתם. כמעשה ידיהם. נגד המעשה:

פסוק סה
תאלתך. שיהיו נואלים ממועצותיהם ומחשבותיהם שחושבים עלי (רש"י):

פסוק סו
תרדוף באף. ביקש שהרדיפה יהיה באף למען ישמדו מתחת שמי ה':

פרק ד

פסוק א
איכה יועם זהב וגומר. אמר להפליג הקינה הגם כי ידוע ששפך הקב"ה חמתו על עצים ואבנים על הביהמ"ק ולזה אמר איכה היה ההפלגה גדולה כל כך כי אף שכבר שפך חמתו על הביהמ"ק עד שיועם הזהב של הביהמ"ק היינו הארון שנגנז ונשתנה הכתם הטוב היינו מה שהוא במדרגה קטנה מזהב נשתנה לגמרי והאבנים של הביהמ"ק נשפכו בראש כל חוצות לזאת מפליג התמיה שאחר כל אלה גם בני ציון היקרים נחשבו לנבלי חרש אשר כמעט אין להם תקנה:

פסוק ג
תנין חלצו שד. אמרו חז"ל כי התנינים היו מגלין שדי הנשים הניקו גוריהן וכמו זר יחשב שינוי דרך הטבע כזה. לזה נראה כי חז"ל קראו להצרים הצוררים בשם תנינים וגוריהן וכמש"ה (יחזקאל כט) התנין הגדול והיינו שחלצו האויבים שדי הנשים למען יניקו בניהם של האויבים ומחמת זה:
בת עמי לאכזר. היו נחשבים נגד הילדים שלהם לאכזר:
כיענים. ששמעו אותן בוכין ולא לקחום לעצמם לינק אותן כי לא נשאר להם חלב בדדיהן. ולזה אמר:

פסוק ד
דבק לשון יונק. מחמת שלא היה להם מה לינק. ועוללים שהיה אכילתם לחם שאלו לחם פורש אין להם:

פסוק ה
נשמו בחוצות. מחמת שראו כל טוב בחוצות ולא היה להם במה לקנות.
חבקו אשפתות. נשקו האשפה כשמצאו אותה לשכב עליה:

פסוק ו
ויגדל עון וגו'. זהו תשובת הקב"ה לכך בא עליך כל זאת היות שגדול עון בת עמי מחטאת סדום כי עיקר חטאת סדום היה מה שיד עני ואביון לא החזיקו. כדכתיב (יחזקאל טז) ולהם היה נחשב רק לחטאת שלא ניתן להם עדיין תורה משא"כ בבת עמי נחשב לזדון ולכך בסדום נהפך כמו רגע ולא סבלה יסורין הרבה וגם לא חילו בה ידי אויב מה שלא היה כן בירושלים מגודל העון:

פסוק ז
זכו נזיריה וגו'. מספר גודל העון שהיה להם כי הלא היה ביניהם צדיקים גמורים שנזרו מכל תאות העולם הזה עד שזכו משלג וגם היה ביניהם בעלי תשובה ועליהן הושאל שם לובן החלב שעיקרו דם ונהפך ללובן וכמו כן היה ביניהם שופטים העושין דין ברשעים ולהם הושאל אדימת עצם כי האדום נמשל לדין וגם היה ביניהם אנשים שהיו מוסרים נפשם על קדושת השם ולהם הושאל גזרת הספיר כמאמר חז"ל כי הספיר לא ישבר בכל הכאות ונכנס בהסדן של ברזל ועם כל זה אף על אותן הצדקים לא חמלת. עד:

פסוק ח
חשך משחור תארם. כ"כ היית כאכזר עליהם בשלותך עד שחשך משחור תארם של הצדיקים מחמת עוני ורעב:
לא נכרו. לא היה שום אדם מרחם עליהם עד שצפד עורם (וניכרו מלשון יהי מכירך ברוך רות ב׳:י״ט) ומחמת זה בא העונש הכתוב למטה:

פסוק ט
מחללי רעב. לכך נענשו מדה כנגד מדה ומתו ברעב שהוא יותר מאוס וגרוע מחללי חרב:

פסוק י
נשים רחמניות. מפני שהיו אכזרים על הצדיקים ולכך התאכזרו מגודל הצרות על בניהם:

פסוק יא

ויצת אש בציון. אמר הנביא כל כך היה האף והחימה גדול עד שאחר כל הצרות שכלה ה' את חמתו ושפך חרון אפו הוכרח עוד לשפך חמתו ולהצית אש בציון כי אם לא היה שופך חמתו על הביהמ"ק היה ח"ו כליה לכל הכלל:

פסוק יב

לא האמינו מלכי ארץ. כלומר הנך רואה שנחרב בחטאך כי הלא אפי' מלכי ארץ לא האמינו כי היה מחוץ לדרך הטבע וע"כ שהיה מחטאת נביאיה וגומ':

פסוק יד

נעו עורים. עורים נקראים אותן שהן עורים בדעת כדכתיב ולפני עור:

בחוצות. שעברו בפרהסיא ולא היה מוחה בידם כמו שאמרו חז"ל שחרבה ירושלים על שלא מיחו זה בזה:

נגאלו בדם וגו'. כל כך נכשלו על שנגאלו בעון. שפיכת דמים וכל כך הרבו לשפוך דם עד שלא יוכלו ליגע בלבושיהם מרוב ליכלוך הדמים:

פסוק טו

סורו. אמר הנביא מאחר שכל זה היה מחטאת נביאים ע"כ סורו מהם:

טמא קראו למו. קראו אותן טמאים:

סורו אל תגעו כי נצו וגו'. סרס המקרא ודרשהו אמר הנביא תפרשו עצמיכם מאותן הנביאי שקר תיכף כי אחר שתראו כי נצו לשון סרחון כשתראו שנסרחה עצתם של נביאי שקר אשר אמרו לכם תמיד:

בגוים לא יוסיפו לגור. וגם נעו. שתלכו בגולה ותהיו נדים ונעים אז תקראו בעצמיכם בקול בחפזון ותאמרו להנביאי שקר סירו סירו אל תגעו לכן שמעו לעצתי שתסירו תיכף מהם וטמא קראו למו:

פסוק טז

פני ה' חלקם. אותן הנביאים והכהנים אשר החטיאו הרבים והכעיסו לה' במעשיהם אותו הכעס של הקב"ה חלק אותן מכלל ישראל שלא יוסיף להביטם מחמת העון אשר פני כהנים לא נשאו וגו':

פסוק יז

עודינה תכלינה עינינו. כלומר בעוד אשר עדיין כלתה נפשינו לעזרת מלכים שיבואו לעזרתינו תיכף צדו וגו':

פסוק יח

צדו. מלשון צידה כלומר פתאום צדונו אויבינו:

קרב קצנו. בתוך סיפור הצרות מזכיר חסדי ה' ואמר קרב קצינו כלומר הקב"ה קירב את הקץ של הגלות שהיה לנו להיות עוד שני שנים בארץ ישראל כמנין ונושנתם והקב"ה הקדים שני שנים ואמר טעם לזה מלאו ימינו כי בא קצנו שאם היה ממתין עד עת בא הקץ של מנין ונושנתם היה מלאו ימינו שהיו נשלמין ימינו לגמרי ולא היינו עוד בעולם כלל שהיה מקוים בנו ח"ו כי אבד תאבדון כאמרם ז"ל צדקה עשה הקב"ה שהקדים שני שנים לונושנתם. וזה שאמר כי בא קצינו ובא מלשון שקיעה כמו ובא השמש והיינו שהיה הקץ שלנו שקעה לגמרי:

פסוק יט

קלים היה רודפינו. בשביל הצדקה זו שמיהר את הגלות קלים היו רודפינו לרוץ בכדי למהר הגלות:

על ההרים. בזכות אבות הנקראים הרים:

דלקונו. רדפו אותנו במהרה בכדי שלא יקויים ח"ו כי אבד תאבדון:

במדבר. על עון שעשו במדבר והוא עון העגל בחטא זה ארבו לנו:

פסוק כא

שישי ושמחי. כלומר הנך עתה שש ושמח במפלתינו (כי הציווי נאמר לפעמים בלשון הוה וכמו וראה בטוב (קהלת ב) והוא כמו וראות בטוב. וכן וראה עניי משפטו וראות עניי) אבל דע כי גם עליך תעבור כוס של פורעניות:

פסוק כב

תם עונך וגו'. אחר ההפרש שבין ישראל לאדום שבישראל אחר שנתייסרו נתכפר עונם וזה שאמר תם עונך לא יוסיף להגלותך מחמת שמקבלין היסורין מאהבה משא"כ האומות כאשר נפקדו על עונם ויסורים באין עליהם יקללו במלכות ובאלהיו ואז יתגלה החטאים הטמונים בלבם וזה שאמר פקד עונך גילה על חטאתיך כשתפקד על עונך ותענש מיד תגלה חטאתך הטמונה בקרבך וזה ג"כ מה שאמר למעלה תשכרי ותתערי כשתשכר מחמת כוס הפרעניות שיגיע עליך אז תתערי תתגלה כל האפקורסות הטמונה בלבך לעיני כל:

פרק ה

פסוק א

זכר ה' מה היה לנו. הגדולה שהיה:

הביטה וראה. הביטה במה שהיה לנו לשעבר וראה במה שעכשיו ותעריך זה לעומת זה ותראה גודל חרפתנו:

פסוק ב

נחלתינו. הוא הביהמ"ק כדכתיב אל המנוחה ואל הנחלה שהיה מקום השראת שכינה ועתה נהפכה לזרים והיינו כחות הטומאה כי סביב רשעים יתהלכון כידוע ליודעי חן:)(

פסוק ג

ואין אב. שיתומים חיים אנחנו שהלך ונסתלק אבינו שבשמים ממנו:

אמותינו. היינו ציון וירושלים:

פסוק ד

מימינו בכסף שתינו. כשהם היו נכנעים תחתינו מ"מ היינו שותים אפי' מימינו מהם בכסף ולא גזלנו מהם מאומה ועתה עצנו במחיר יבואו במחיר הטובות שעשינו עמהם יביאו אותן עצים אשר הטעינו על צוארינו כאשר נרדפנו עד שיגענו ולא הונח לנו:

פסוק ו

מצרים נתנו יד. וכל זה היה בעין ששמנו בטחונינו על מצרים ולא בהקב"ה ולכך באו עלינו הצרות:

פסוק ז

אבותינו חטאו. הכוונה ע"ד האמור בכתבי האר"י כי מחמת שנפש הבן בכח נפש האב ולפעמים כשהבן עתיד להיות רשע גורם להחטיא את האב ולזה ג"כ מתודין ואומרין שמחמת עונותינו הרבים כל העונות שעשו אבותינו נחשבים לחטאינו מחמת שנעשו בגרמתינו:

ואינם. חשב הקב"ה עונות אבותינו לנגדם כאילו אינם:

ואנחנו עונותיהם סבלנו. אנחנו נענשים גם בעונותיהם כענין שנאמר פוקד עון אבות על בנים והוא מהאי טעמא שבגרמתם חטא האב ולכך הגדיל העונש עד כי עבדים משלו וגו':

פסוק יב
בידם נתלו. תלו עצמם בידיהם ואבדו עצמם לדעת בחטא שבשלותם פני זקנים לא נהדרו:

פסוק יד
זקנים משער שבתו. פירשו המפרשים כי הלוים הבחורים היו משוררים והזקנים היו משוערים וזהו אמרו מעת אשר הזקנים משער שבתו ובחורים מנגינתם מאז שבת משוש לבינו היות כי נפלה עטרת ראשנו:

פסוק יז
היה דוה לבנו. ועם כי היה לנו כל הצרות האלה לא היה דוה לבנו רק על הר ציון ששמם.

פסוק יט
ה' לעולם תשב. עיקר בקשתי היות כי עכשיו אין השם שלם ואין הכסא שלם ולזה מבוקשינו אתה ה' לעולם תשב שיהיה השם שלם והכסא שלם:)(

פסוק כ
לנצח תשכחינו ימות המשיח נקרא נצח ומבקשת למה תשכחינו מלהשיבנו אליך עד זמן ימות המשיח ותמתין עד שנהיה אנחנו המתחילים בתשובה ולזאת תעזבנו לאורך ימים ע"כ מבקשין אנחנו היה המתחיל להשיבנו:

פסוק כא
כקדם. כימי צאתם ממצרים שהיית אתה המתחיל

פסוק כב
אם מאס מאסתנו. הלא כבר קצפת עלינו עד מאד וקבלנו עונש שלנו ולכך מבקשין השבינו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם אמן:
סליק